

ПРОБЛЕМАТИКА І КОНФЛІКТИ У РОМАНІ О. СЛОНЬОВСЬКОЇ «ДІВЧИНКА НА КУЛІ»

У статті досліджено художні особливості та проблематику роману О. Слоньовської «Дівчинка на кулі», визначено типи конфліктів і екзистенційних проблем; проаналізовано проблеми міста і села, феміністичні аспекти, проблеми самотності, алкоголізму, радянського суспільства, дисидентства, безграмотності сучасної освіти, соціального розширення.

Ключові слова: *конфлікт, екзистенційні проблеми, проблематика, сюжет*

Серед великого літературного доробку української авторки О. Слоньовської роман «Дівчинка на кулі» 50-та її книжка (за словами самої авторки), виявилася кращою серед кращих і була відзначена премією «Коронація слова» у 2012 році в номінації «Романи».

За жанром твір – психологічний, роман, роман-сімейна хроніка, частково має автобіографічні елементи, розповідає про життя сільської школярки у 1960—1970 рр. крізь призму суб'єктивного сприйняття подій самою героїнею, що дає змогу краще проникнути у світ її переживань та думок, прожити цю історію разом з нею. Сама авторка підкреслює, що її роман «про дітей, але не для дітей», і ті проблеми, що змальовані в контексті, актуальні для людей зрілого віку, що здатні їх збагнути, проаналізувати і переосмислити. «Якщо Бог поцілував дитину в тім'ячко, вона вистоїть, витримає всі випробування», — пояснила ключову думку роману пані Слоньовська у інтерв'ю для газети «Україна молода» [Див.: 1].

Основна увага та інтерес читачів зосереджується не лише на долі головній героїні твору - дитині, що опинилась у складних життєвих обставинах, але й на додаткових сюжетних лініях - історій життя інших персонажів.

Конфлікт «батьків і дітей», подається крізь призму дитячого погляду, зумовлює безліч колізій та пов'язаний із проблемою непорозуміння героїв. В кожній родині конфлікт набуває різних виявів. В родині головної героїні, конфлікт реалізується через поведінку та

образ матері, рідних брата і сестри, а саме, їх зневажливим, і навіть егоїстичним відношенням до Ольги. У сім'ї другорядних героїв – теж в образі матері, яка гіперопікає власну дитину, що подалі також несе пагубні наслідки в розвитку щасливої долі персонажа. Так, «вуйна» Маланка фактично робить її дитину залежною від неї самої, чим суттєво впливає на подальший розвиток його нещасливого життя, замикаючи хлоп'я в «золотій клітці», ключ від якої міцно тримає у себе в руках. Таким чином, власноруч позбавляє хлопця щасливого дитинства серед однолітків, дорослих та самостійних рішень у зрілому віці, залишаючи його «плисти за течією» в житті, що проходить повз нього. «І в якійсь довготелесої юнки є свій сором'язливий Місько. А в Міська – надто любляча самотня мама. І вочевидячки не буде мати права отой Місько на особисте життя – ні в підлітковому віці, ні в юнацькому, ані навіть на старість» [5, 44]. У матері, яка виявляє надмірну опіку, і нав'язує певний образ життя, є свої способи втручатися в життя сина, вважаючи, що «... ніхто, окрім батьків, не має з дитиною тіснішого зв'язку, і саме від них дітлахи беруть у приклад модель поведінки, риси характеру та погляди на життя» [4, 5].

Психологічний конфлікт у романі подано у фокусі екзистенційної проблеми самотності, відчуження, що значно акцентує внутрішні переживання, накопичення непорозумінь в душі героя. Вияв такої проблеми пов'язаний із підсвідомим страхом залишитися нікому не потрібною людиною. Найкраще ця проблема розкривається у поданні народного сприйнятті топосу лісу – як символу усамітнення з природою, відсторонення від соціуму, або слова-знаку, який має етнокультурний, етноісторичний, етнофілософський та етнопсихологічний зміст. О. Слоньовська реалізує такий символ, як усамітнення героя з природою, занурення у внутрішній світ та душевні переживання. Головна героїня Ольга малою бігала до лісу, який став їй другом: «грався» з нею, піднімав настрій, розумів її навіть без слів, де дівча по-справжньому відчувало себе вільною. «Ліс я люблю з дитинства в усі пори року. Коли була малою, він зі мною грався, інколи – жартував, як це може робити хіба що людина. Коли піросла, своїми жартами доводив і до сліз» [5, 105].

Через сприйняття образ лісу авторка розкриває нам іншу сторону суспільства. Влучною у цьому плані стає думка С. Максименка про те, що «...світ зовсім не протиставлений людині, як це розуміють деякі теоретики. Він огортає і запрошує» [2, 47], а отже, проблема самотності стала наслідком недбалого відношення до дівчинки зі сторони членів родини, однолітків та односельчан.

Соціальний конфлікт також розкривається крізь екзистенційні проблеми свободи й самореалізації особистості у ворожому «іншому», невдоволення соціальним становищем в суспільстві крізь призму психологічного стану внутрішнього конфлікту, як у матеріальному, так і духовному плані. Сюди ж варто віднести й феміністичну проблематику та проблеми статевого виховання, відстоювання свого «Я» на противагу нав'язливим думкам та догмам суспільства, а також право голосу жінки - як гендерно-рівноправної особистості, відхід від стереотипів масової свідомості, де жінка досі постає як слабка у порівнянні з чоловіком істота, яка є другорядною в суспільному, політичному та економічному житті. Тут виразним є певний авторський сарказм на консервативне суспільство крізь висміювання уряду, радянської влади, булінг, дитячу нерівноправність між однолітками та недбале виховання вчителів за радянської системи освіти.

Жорстокість дитячих стосунків у романі - немала проблема, яка також потребує детальнішого дослідження. Світ очима дитини кардинально відрізняється від дійсності дорослої людини. Таке просте ставлення до життя, може бути викликано легковажністю, і не

вмінням, або небажанням відповідати за скоєні вчинки, або ж, відчуваючи свою безкарність, аморальна поведінка з кожним словом, вчинком, або думкою тільки підсилюється. Агресія заради розваги негативно впливає на психіку дитини, завдає їй травм. Якщо діти не відчувають докорів сумління, то надалі це може перерости в дику жорстокість, некерованість учинками. «Lasciateognisperanza, voi ch'entrate!» - «Облиште всяку надію, хто входить сюди!» Діти жорстокі. Нещадні у стосунках між собою - і ще безжальніші, коли об'єднуються проти когось із дорослих чи проти «білої ворони» в їхній же малолітній зграї» [5, 86].

Злочин виступає своєрідним індикатором на виявлення позитивних і негативних рис характеру маленької людини, яка перебуває на роздоріжжі. Одна ж злякається, і назавжди обере для себе вірний шлях збереження моральної культури, інша ж уподобає собі «зворотній бік», наслідки якого можуть бути куди страшніші. «Не покаране зло буває, а покаране – найчастіше засихає на пні» [5, 87].

Окремо у романі акцентується увага на проблемі статевого виховання дітей. Про це замислюється сама головна героїня твору, чому ні в юності, ні в зрілі роки їй про це ніхто ніколи не казав, змушуючи забувати про свою жіночу природу. І після недовгих роздумів - приходиться до висновку, нав'язаної суспільством думки, що в СРСР не було не тільки сексу, але й статей: була тільки «єдина спільність - радянський народ». «Розлючені матері брали замашні ломачі в руки та й вирушали до аеродромного начальства, вимагаючи, щоб солдатики негайно женилися, якщо вже «їхніх дітей невинних поцували» [5, 101]. Головна проблема – замовчування таких тем у сім'ї. Незручна тема породжує комплекси та страхи, які діти несуть у доросле життя – як наслідок абортів й скалічене життя молодих дівчат. Присутність жінок в українському соціумі нагадує спосіб вишивки “білим по білому”. Вона - вишивка, – оздоба: шляхетна, але майже невидима.

Немало важливу роль відіграло і радянське суспільство, що буквально «з'їдало» тих, хто наперекір правилам послухав серце і наважився дати волю почуттям. Адже людина – тварина стадна. Без спілкування з іншими їй робиться нудно, настає занепад життєвих сил. Так трапилось і з Поліною, однокурсницею Олі. У дівчини виявили сифіліс у піковій стадії, який пізніше виявився «хворобою брудних рук» - звичайним гепатитом, при якому реакція Вассермана дає такий самий результат, як і при сифілісі. Та за цей час, дівчина натерпілася куди більше аніж просто неприязнь людей. «Полінин хлопець привселюдно називав свою колишню дівчину к...рвою французатою, батьки повикидали з хати на вулицю під паркан усі її речі. Поліна з відчаю спробувала накласти на себе руки в гуртожитку, але дівчата її вчасно зняли з петлі, відвезли в неврологію, де вліпили діагноз «шизофренія, а в паспорті утелюшили спеціальний штамп» [5, 116]. Ось як мало іноді потрібно, аби кардинально «зламати» життя дівчині, яка колись просто хотіла бути щасливою. С. Павличко зазначила: «Відродження фемінізму в Україні можна так само пояснити в два способи. Воно логічне в час, коли суспільство наворачтається до свободи і одночасно до джерел власної інтелектуальної культури, вивчає національну інтелектуальну історію» [3, 29].

Не можемо обійти й питання індивідуальної реалізації, що також осмислюється крізь призму екзистенційної проблематики. У творі така проблема замальовується віршами у газеті. У той час, на сторінках «Червоних знамен» завжди були публікації, що порушували гострі питання пострадянського періоду, де автори гостро висвітлювали проблеми політичного, економічного та соціального життя українців, аж раптом з'явилися вірші Ольги Понятовської про весну, які ж одразу розкритикували за недоцільне розпорядження власного часу на нікому не потрібні нісенітничі людини, що здатна до суспільно - корисних діянь. «Я

боялася йти до школи, адже знала, що хтось-таки бодай один та, на моє лизо, знайдеться, що прочитає ту статтю, здогадається, про кого мова (бо ж наше прізвище - одне на село), - і з мене буде реготати уся школа!» [5, 151].

В офіційних виступах та медійних текстах доби модернізації починає активно експлуатуватись образ «дитини-дорослого», що мусить прекрасно розбиратися в політиці та ідеології, бачити перспективи розвитку радянської економіки, розуміти, хто є ворогами влади, а отже, і його ворогами. Та ніхто не бажав бачити образ справжньої, простої, талановитої «дитини-дитини», що окрім обробки городу та випасу худоби, має талант до написання поезії, хоч і не ідеальної.

Морально-етичний конфлікт, що постійно осмислюється самими героями, відбивається у таких проблемах: руйнування мистецьких пам'яток архітектури, літератури, небажання радянської влади «підійняти» українське суспільство на вищу соціально-культурну сходинку, що стає обов'язковим фактором розвитку сильної особистості, наслідування хибних норм поведінки від нижчого верства населення, особистісних відношеннях героїв роману. Змалечку дітей привчають до того, що добре і що погано, що можна і не можна, правильно і не правильно і т.п. Засвоєння моральних норм менші члени родини (рідні брат Андійко, і сестра головної героїні Лілія) починають наслідуючи у матері модель поведінки в родині, суспільстві, і навіть в контексті спілкування. «Малі потай навмисно нищили мої речі: Лілія повирізувала ножицями синьо-фіолетові троянди з єдиної врятованої мною від продажу сукеночки з китайського шовку, Андрійко повідкушував пластмасовому жовтому каченяті червоні ніжки. Я жалілася татові й бабусі – маминій мамі (бо на маму була марна надія), але моїм кривдникам усе миналося безкарно» [5, 55].

Дійсно, фактор нелюбові матері до старшої доньки провокує малечу на зневажливе відношення до сестри, адже у цей період, на підсвідомому рівні діти «вбирають в себе» надто багато інформації: спогади, дії, вимоги, негідну поведінку, і все, що «малює» невірне уявлення про моральність у соціумі. Соціальне невдоволення своїм життям матір підсвідомо «вливала» на дитину. Інші манери, говір, одяг – все робило дівчинку особливою, виділяло «панські замашки» на фоні звичайної сільської скрути. Те, як завзято прагнуть інші батьки піднести своїх дітей на вищий соціальний рівень, Ядвіга ж старанно «придушує», через небажання бачити те життя «вищого класу», яке вона не досягла. Позбувається такої нерівності своїм найкращим способом: «Вибиває все дурне з голови», тим самим «спускає» доньку до рівня примітивного сільського життя, і нав'язує правила бути як всі. «Я в тих сукенках їй ходити не дозволю! Хоч ти мене ріж, а не дозволю! Ср...аку видно! Та добрі гроші Штефка й Пазуня заплатили за те вже ношене шмаття!» [5, 54].

Останню крапку, в історії міського життя малої Ольдзі, ставить продавши суконця, подаровані цюцею Дозею. На місце соціального невдоволення «виходить» матеріальна вигода (пряма проблема соціально-побутового конфлікту). Тим самим «ставить на терези» «добрі гроші» і почуття дитини, де перемогу одержують «добрі гроші».

Сімейно-побутовий конфлікт, здебільшого, постає у протиборстві між членами сім'ї, що зумовлює драматичне зіткнення протилежних поглядів, а саме на проблему алкоголізму в родині (найактуальніша проблема сімейно-побутових конфліктів виправдовуючись складною сімейною ситуацією або негараздами в особистому житті) й матеріальний конфлікт, який ставиться «вище» аніж потреби героя. Попри благаання героїні роману Катрусі, припинити пиячити, її матір продовжує «заливати» всі життєві негаразди раз-по-раз «зазираючи у чарку», але той, хто зловживає алкоголем і живе в родині, мало прислухається до того, що

йому кажуть. Та Катря «опускати руки» не налаштована, і бореться за нормальне життя своєї матері, намагаючись усіма силами вплинути на неї. Недарма говорять – коли в родині алкоголік, хворіє вся сім'я.«-Таки бігала в магазин! Таки купила ще вина, щоб напиться до безпам'ятства! – заплакала дівчина. – Що мені з нею робити, Господи?! Щоразу обіцяє, що вже більше на спиртне й не подивиться, - і щовечора п'яна як чіп!» [5, с.210]. Героїня розуміє наскільки згубно впливає алкоголь на рівень та умови її життя, і навіть намагається «зав'язати» зі шкідливою звичкою, та дарма. Трохи згодом, розуміємо, що усі спроби Катрусі побороти алкоголізм матері - марні. Сформована залежність неньки «потягнула» за собою і дитину, що розділила з нею цю участь, і призвело до розпаду її особистості.«-На той світ виїхала твоя Катруся! Напилися вони з мамою, як свині, та й згоріли живцем разом зі своїми хабалями!» [5, 267] . Так зображено у романі не лише як особиста трагедія, а й соціальне лихо.

Отже, роман О. Слоньовської «Дівчинка на кулі» - своєрідний за жанром, та різноманітним конфліктами і проблемами, описаними авторкою. Більшість традиційних проблем української літератури, без сумніву, осмислюється по-новому, не лише у змістовому аспекті, але й емоційно-чуттєвому художньому відображенні образів, персонажів, їх внутрішніх переживань.

Список використаної літератури

1. Багацька Л. Дівчинка на кулі. Із короною. *Україна молода*. 2012. Вип. 081. С. 5.
2. Максименко С. Д. Психологія особистості: Змістовні ознаки. *Наука і освіта*. 2014. № 2. 52 с.
3. Павличко С. Фемінізм. Київ: Основи, 2002. 322 с.
4. Порохнавець Ю. Е. Гіперопіка батьків – головна перешкода на шляху становлення дитини як самостійної особистості. *Results of modern scientific research. Proceedings of XI International scientific conference* Morrisville, 2017.
5. Слоньовська О. «Дівчинка на кулі»: роман. Київ: Український пріоритет, 2017. 456 с.